

MAŁGORZATA BARBARA TWAROWSKA

m.twarowska@umcs.pl

*Wybrane aspekty opodatkowania transakcji na pochodnych
instrumentach finansowych podatkiem dochodowym od osób
fizycznych w Polsce*

The Selected Aspects of Financial Derivatives Taxation in Personal Income Tax in Poland

Słowa kluczowe: opodatkowanie dochodu; podatek dochodowy od osób fizycznych; pochodne instrumenty finansowe

Keywords: income taxation; personal income tax; financial derivatives

Kod JEL: H240; G130; G180

Wstęp

Pochodne instrumenty finansowe są wykorzystywane zarówno w celach zabezpieczających, jak i spekulacyjnych. Niezaprzeczalny jest fakt, że ich znaczenie systematycznie wzrasta, za czym nie zawsze nadążają przepisy regulujące obrót tymi instrumentami, co skutkuje pojawianiem się niejasności i ryzyka w zakresie właściwego opodatkowania dochodu z instrumentów pochodnych.

Celem artykułu jest wskazanie możliwych rozwiązań na gruncie podatku dochodowego od osób fizycznych w zakresie kalkulacji kosztów i przychodów podatkowych w ramach poszczególnych rodzajów rzeczywistych i nierzeczywistych pochodnych instrumentów finansowych. W opracowaniu zawarto analizę podatkową transakcji na pochodnych instrumentach finansowych, która dotyczy przede wszystkim terminowych transakcji wymiany walutowej z dostawą waluty lub bez dostawy

waluty (*forward*), transakcji zamiany stóp procentowych IRS (*Interest Rate Swap*), transakcji zamiany stóp procentowych dla kwot wyrażonych w różnych walutach CIRS (*Currency Interest Rate Swap*), transakcji FRA (*Forward Rate Agreement*), opcji walutowych i opcji na stopę procentową.

1. Dochód z pochodnych instrumentów finansowych na gruncie podatku dochodowego od osób fizycznych

Dochód definiowany jest jako przychód pomniejszony o koszty, jednak pojęcie to budzi wiele niejasności, ponieważ określenie, co jest przychodem i kosztem nie zawsze jest proste i jednoznaczne [Dmowski, 2014, s. 331]. Co więcej, kategorie te funkcjonują w różnych dyscyplinach naukowych, m.in. w ekonomii, prawie podatkowym czy prawie bilansowym [Zieliński, 2009, s. 48]. W polskim podatku dochodowym od osób fizycznych, w którym zastosowanie ma koncepcja katalogu źródeł przychodów, niezbędne jest zdefiniowanie zakresu pojęcia dochodu z określonego źródła przychodu. Daje to możliwość opodatkowania tylko tych stanów faktycznych, które ustawodawca chciał opodatkować, wyłączając z tego zakresu inne stany faktyczne [Dmowski, 2014, s. 333]. Jednym ze źródeł przychodów podlegających opodatkowaniu podatkiem dochodowym od osób fizycznych są kapitały pieniężne. Jak podkreśla D. Malinowski, pomimo wspólnego tytułu do nazwania tego źródła kryją się pod nim różne rodzaje przychodów, które łączy jednakowa stawka podatku, natomiast różni tryb rozliczania i wzajemne oddziaływanie na ogólny dochód do opodatkowania [Malinowski, 2013, s. 3]. Wśród rodzajów poszczególnych przychodów z kapitałów wymienionych w art. 17 ust. 1 ustawy z dnia 26 lipca 1991 r. o podatku dochodowym od osób fizycznych (dalej: u.p.d.o.f.) wskazane zostały również przychody z odpłatnego zbycia pochodnych instrumentów finansowych oraz z realizacji praw z nich wynikających. W odniesieniu do przychodów zastosowanie znajduje art. 17 ust. 1 pkt 10 i ust. 1b u.p.d.o.f., zgodnie z którym przychód powstaje w momencie realizacji praw wynikających z pochodnych instrumentów finansowych. W kwestii kosztów uzyskania przychodów zastosowanie ma unormowanie zawarte w art. 23 ust. 1 pkt 38a u.p.d.o.f., które stanowi, iż nie uważa się za koszty uzyskania przychodów wydatków związanych z nabyciem pochodnych instrumentów finansowych – do czasu realizacji praw wynikających z tych instrumentów albo rezygnacji z realizacji praw wynikających z tych instrumentów, albo ich odpłatnego zbycia – o ile wydatki te, stosownie do art. 22g ust. 3 i 4 u.p.d.o.f., nie powiększają wartości początkowej środka trwałego oraz wartości niematerialnych i prawnych.

W literaturze przedmiotu wskazywane są następujące czynniki wpływające na model opodatkowania dochodów uzyskiwanych z pochodnych instrumentów finansowych:

- rodzaj derywatu,
- symetryczność lub asymetryczność ryzyk,

- sposób rozliczenia derywatu,
- cel zawarcia pochodnego instrumentu finansowego.

T. Nieborak oraz A. Paczuski [por. Nieborak, 2004, s. 200; Paczuski, 2001, s. 136] wskazują, że kluczową rolę odgrywa rodzaj derywatu, natomiast A. Dmowski podkreśla istotną rolę sposobu rozliczenia derywatu, tj. „w przypadku instrumentów nierzeczywistych rozliczanych na zasadzie netto poprzez wypłatę środków finansowych czy też w przypadku instrumentów rzeczywistych rozliczanych poprzez fizyczną dostawę instrumentu bazowego” [Dmowski, 2014, s. 335–336].

2. Rzeczywiste pochodne instrumenty finansowe na tle ustawy o podatku dochodowym od osób fizycznych

W praktyce obrotu instrumentami pochodnymi występują transakcje rzeczywiste i nierzeczywiste. W przypadku transakcji rzeczywistych następuje faktyczne przeniesienie prawa własności ze sprzedającego na kupującego w drodze fizycznego dostarczenia instrumentu bazowego kupującemu przez sprzedającego, w określonym terminie i miejscu w zamian za ekwiwalent pieniężny (np. transakcje *forward* rzeczywiste z dostawą waluty). Z kolei w przypadku transakcji nierzeczywistych nie następuje fizyczna dostawa instrumentu bazowego, natomiast realizacja transakcji jest dokonywana przez rozliczenie między stronami różnicy pomiędzy terminowym a bieżącym kursem waluty (np. kontrakty *forward* i opcje walutowe bez faktycznej dostawy waluty).

W zakresie transakcji rzeczywistych funkcjonują dwie metody traktowania wymiany kwot bazowych dla potrzeb podatkowych. Część podmiotów, na zasadzie analogii do części kapitałowej pożyczki (kredytu), jako przychód i koszt podatkowy rozpoznaje jedynie kwoty quasi-odsetek, podczas gdy sama kwota przepływów kapitałowych pozostaje bez wpływu na wynik podatkowy. W tym podejściu uwzględniany jest jedynie ostateczny wynik transakcji. Jako koszt uzyskania przychodu ujmowana jest strata ze zbycia lub realizacji instrumentu, wraz z „odsetkami” i kosztami premii opcyjnej oraz prowizji pobranych od otwarcia i zamknięcia kontraktu. Przychodem jest zaś kwota otrzymana od drugiej strony kontraktu, czyli zysk z realizacji lub sprzedaży instrumentu wraz z otrzymanymi „odsetkami”.

Z drugiej strony część podmiotów rozpoznaje dla potrzeb podatkowych jako przychód i koszt podatkowy zarówno kwoty bazowe (kapitałowe) faktycznie postawione do dyspozycji, jak i „odsetki”. W takim podejściu jako koszt uzyskania przychodu uwzględniane są wszystkie wydatki poniesione na nabycie instrumentu finansowego, łącznie z kwotami bazowymi (np. waluta według kursu realizacji opcji lub kursu terminowego ustalonego w transakcji *forward*) wraz z „odsetkami” i kosztami premii opcyjnej oraz prowizji pobranych od otwarcia i zamknięcia kontraktu. Natomiast jako przychody uwzględniane są wszystkie wpływy z tytułu realizacji transakcji, wraz z kwotą bazową (np. waluta według kursu rynkowego na dzień realizacji kontraktu) oraz otrzymanymi „odsetkami”.

Organy podatkowe, co do zasady, potwierdzają możliwość rozliczenia rzeczywistej wymiany kwot bazowych jedynie przez naliczenie różnic kursowych związanych z wymianą waluty. W odniesieniu do opcji walutowych takie stanowisko przedstawił m.in. Dyrektor Izby Skarbowej w Poznaniu w interpretacji z dnia 10 czerwca 2011 r. (sygn. ILPB3/423-284/10/11-S/ŁM), stwierdzając:

Przy umowach opcyjnych o charakterze rzeczywistym mamy do czynienia z fizyczną dostawą instrumentu bazowego, w tym przypadku danej waluty, w konsekwencji skutki podatkowe transakcji wymiany na podstawie zawartej umowy opcyjnej należy rozpatrywać w kontekście powstających różnic kursowych od własnych środków związanych z przedmiotową transakcją. [...] Biorąc powyższe pod uwagę, jeszcze raz podkreślić należy, iż skutki podatkowe transakcji wymiany na podstawie zawartych umów opcyjnych o charakterze rzeczywistym należy rozpatrywać w kontekście powstających różnic kursowych związanych z przedmiotową transakcją.

Podobne stanowisko zajął Dyrektor Izby Skarbowej w Katowicach w interpretacji z dnia 8 lutego 2011 r. (sygn. IBPBI/2/423-1485/10/AK):

W przypadkach opisanych we wniosku instrumentem bazowym jest waluta, zatem rzeczywiste przepływy środków finansowych związane z transakcją winny zostać rozliczone poprzez różnice kursowe. [...] Odnosząc powyższe do przedstawionego we wniosku stanu faktycznego, należy stwierdzić, iż w przypadku transakcji walutowych o charakterze rzeczywistym ewentualne straty będą stanowiły koszty uzyskania przychodów Spółki w oparciu o stosowne przepisy dotyczące różnic kursowych. Tym samym stanowisko Spółki w tej części jest nieprawidłowe, gdyż w odniesieniu do transakcji walutowych o charakterze rzeczywistym nie ma możliwości zaliczenia wydatków związanych z tymi transakcjami do kosztów uzyskania przychodów na podstawie art. 15 ust. 1, z zastrzeżeniem art. 16 ust. 1 pkt 8b u.p.d.o.p. [Ustawa..., 1992]

Należy jednak wskazać, iż organy podatkowe przyjmują również odmienne stanowisko, potwierdzające konieczność rozpoznawania jako przychód i koszt przepływu kwot bazowych w ramach instrumentu. Przykładowo, zgodnie ze stanowiskiem Dyrektora Izby Skarbowej w Warszawie z dnia 20 kwietnia 2009 r. (sygn. IPPB3/423-172/09-4/AG):

[...] w przypadku transakcji terminowej rzeczywistej, tj. rozliczanej poprzez dostawę instrumentu bazowego w celu jej podatkowego rozliczenia, należy odpowiednio uwzględnić po stronie przychodów i kosztów uzyskania przychodów wszelkie przepływy środków pomiędzy stronami. Innymi słowy, trzeba ustalić dochód albo stratę z tej transakcji zgodnie z art. 7 ust. 2 ustawy o podatku dochodowym od osób prawnych. Na mocy art. 12 tej ustawy przychodami w takim przypadku są wszelkie otrzymane w jej ramach środki pieniężne, a kosztem ich uzyskania – w myśl art. 15 ust. 1 omawianej

ustawy – wszelkie wydatki poniesione w celu ich uzyskania, z zastrzeżeniem art. 16 ust. 1 pkt 8b omawianej ustawy.

W przypadku transakcji rzeczywistych, w których dochodzi do dostawy instrumentu bazowego (np. waluty, akcji) momentem rozpoznania przychodu i kosztu uzyskania przychodu będzie moment realizacji transakcji. Natomiast jeżeli chodzi o ustalenie momentu wystąpienia przychodu i kosztu uzyskania przychodu w związku z realizacją instrumentu, jeżeli jego wykonanie polega na zakupie (sprzedaży) instrumentu bazowego po ustalonej z góry wartości, po stronie zbywcy i nabywcy nie wystąpi ani przychód, ani koszt uzyskania przychodów. W takim bowiem przypadku dochodzi do „ekwiwalentnej” zamiany aktywów między podmiotami (np. złotych na walutę obcą). Stanowisko takie potwierdza interpretacja indywidualna z dnia 12 grudnia 2011 r. wydana przez Dyrektora Izby Skarbowej w Warszawie (sygn. IPPB2/415-765/11-2/MK1).

2.1. Terminowe transakcje wymiany walutowej (*forward*) z dostawą waluty

Sposób obliczenia dochodu stanowiącego podstawę obliczenia podatku dochodowego od osób fizycznych z tytułu pochodnych instrumentów finansowych został określony w przepisie art. 30b ust. 2 pkt 3 u.p.d.o.f. Stanowi on, iż dochodem z odpłatnego zbycia pochodnych instrumentów finansowych jest różnica między sumą przychodów uzyskanych z tytułu odpłatnego zbycia pochodnych instrumentów finansowych oraz z realizacji praw z nich wynikających a kosztami uzyskania przychodów, określonymi na podstawie art. 23 ust. 1 pkt 38a u.p.d.o.f. (wydatki związane z nabyciem pochodnych instrumentów finansowych w momencie realizacji praw wynikających z tych instrumentów albo rezygnacji z realizacji tych praw lub ich odpłatnego zbycia), osiągnięta w roku podatkowym.

Biorąc pod uwagę specyfikę obrotu kontraktami terminowymi, ustalenie wartości przychodów i kosztów uzyskiwanych w związku z obrotem tymi instrumentami powinno następować według metody kasowej. Oznacza to, iż przychód powstaje w momencie realizacji praw wynikających z pochodnych instrumentów finansowych. Bez znaczenia dla momentu powstania przychodu pozostaje okoliczność, iż strony kontraktu dokonują pomiędzy sobą codziennych rozliczeń. Dopiero w momencie zamknięcia pozycji można bowiem mówić o powstaniu przychodu podlegającego opodatkowaniu podatkiem dochodowym od osób fizycznych.

W przypadku transakcji *forward* rzeczywisty można przyjąć jedną z opisanych powyżej metod dla transakcji rzeczywistych. W przypadku przyjęcia pierwszej metody do kosztów uzyskania przychodu należy zaliczyć stratę z realizacji kontraktu (w przypadku zakupu waluty obcej, jeżeli kurs terminowy będzie wyższy od kursu rynkowego w dniu realizacji transakcji, natomiast w przypadku sprzedaży waluty obcej, jeżeli kurs terminowy będzie niższy od kursu rynkowego w dniu realizacji transakcji) wraz z kosztami prowizji pobranych od otwarcia i zamknięcia kontraktu.

Do przychodów należy wówczas zaliczyć zysk z realizacji kontraktu (w przypadku zakupu waluty obcej, jeżeli kurs terminowy będzie niższy od kursu rynkowego w dniu realizacji transakcji, natomiast w przypadku sprzedaży waluty obcej, jeżeli kurs terminowy będzie wyższy od kursu rynkowego w dniu realizacji transakcji).

Natomiast przyjmując metodę drugą, w przypadku kupna waluty obcej do kosztów uzyskania przychodu należy zaliczyć wartość waluty według kursu terminowego oraz koszty prowizji pobranych od otwarcia i zamknięcia kontraktu, zaś do przychodów należy zaliczyć wartość waluty według kursu rynkowego. W przypadku sprzedaży waluty obcej do kosztów uzyskania przychodu należy zaliczyć wartość waluty według kursu rynkowego oraz koszty prowizji pobranych od otwarcia i zamknięcia kontraktu, natomiast do przychodów należy zaliczyć wartość waluty według kursu terminowego.

2.2. Transakcje zamiany stóp procentowych dla kwot wyrażonych w różnych walutach CIRS (*Currency Interest Rate Swap*)

Zgodnie z art. 23 ust. 1 pkt 38a u.p.d.o.f. wydatki związane z nabyciem instrumentów pochodnych stanowią koszty podatkowe w momencie realizacji praw wynikających z tych instrumentów. Realizacja praw z tytułu transakcji typu swap następuje natomiast w każdej dacie płatności wynikającej z kontraktu. W związku z powyższym prawo do rozpoznania kosztów uzyskania przychodów z tytułu przedmiotowych transakcji nastąpi w każdej dacie dokonywania płatności. Z kolei w kwestii dotyczącej momentu ustalenia przychodu na transakcjach swap zastosowanie znajdzie art. 17 ust. 1 oraz ust. 1b u.p.d.o.f., zgodnie z którym przychód powstanie w każdej dacie realizacji tego kontraktu, przy czym nie później niż w dacie uregulowania płatności przez stronę transakcji. Stanowisko takie znajduje potwierdzenie w postanowieniu w sprawie interpretacji prawa podatkowego wydanym dnia 5 września 2007 r. przez Pierwszy Mazowiecki Urząd Skarbowy w Warszawie (sygn. 1471/DPR2/423-124/07/AB). Potwierdził to również Dyrektor Izby Skarbowej w Warszawie w interpretacji indywidualnej wydanej 16 grudnia 2008 r. (sygn. IPPB5/423-64/08-2/MB), stwierdzając, że wydatki związane z nabyciem pochodnych instrumentów finansowych stają się kosztem uzyskania przychodów z momentem realizacji praw wynikających z pochodnych instrumentów finansowych. Natomiast realizacja praw z tytułu transakcji swap na stopy procentowe następuje w każdej dacie płatności wynikającej z kontraktu, czyli płatność tę można ująć w kosztach uzyskania przychodów z momentem jej dokonania. Podobne stanowisko przyjął Dyrektor Izby Skarbowej w Katowicach w interpretacji indywidualnej wydanej w dniu 18 czerwca 2010 r. (sygn. IBPBI/2/423-460/10/AK).

Na rynku funkcjonują dwie metody traktowania wymiany kwot bazowych (transakcje rzeczywiste) dla potrzeb podatkowych w ramach CIRS. Przyjmując metodę pierwszą, należy do kosztów uzyskania przychodu zaliczyć kwotę zapłaconych odsetek, różnice kursowe związane z wymianą walut oraz koszty prowizji od transakcji. Przychód będą stanowić otrzymane odsetki i różnice kursowe związane z wymianą walut. Z kolei sama kwota przepływów kapitałowych pozostaje bez wpływu na wynik

podatkowy. Stosując metodę drugą, jako przychód i koszt podatkowy rozpoznaje się zarówno odsetki, jak i kwoty bazowe (dostawa waluty).

2.3. Opcje walutowe

Przychód powstaje w momencie realizacji praw wynikających z pochodnych instrumentów finansowych (art. 17 ust. 1 pkt 10 oraz art. 17 ust. 1b u.p.d.o.f.). W odniesieniu do momentu rozpoznania kosztów związanych z nabyciem instrumentów pochodnych zastosowanie znajduje art. 23 ust. 1 pkt 38a u.p.d.o.f. Z powyższego wynika, że wszelkie wydatki związane z nabyciem instrumentów pochodnych, w tym np. zapłacone prowizje, premie opcyjne czy płatność realizowana na rzecz banku z tytułu negatywnej wyceny instrumentu, stają się kosztami uzyskania przychodów w momencie realizacji praw wynikających z tego instrumentu, czyli w dacie rozliczenia (wygaśnięcia) kontraktu ustalonej przez strony.

Powyższe stanowisko potwierdził Dyrektor Izby Skarbowej w Warszawie w interpretacji indywidualnej z dnia 8 sierpnia 2012 r. (sygn. IPPB3/423-148/09-7/12/S/AG), w której organ podatkowy wskazał, że przychody z realizacji praw pochodnych (dodatni wynik z transakcji) powstają w dacie faktycznego otrzymania płatności z tego tytułu.

Brak szczegółowych regulacji w zakresie podatkowych konsekwencji opcji walutowych powoduje ponadto, że należności wypłacane na podstawie zawartej umowy na opcje walutowe należy kwalifikować dla celów podatkowych na zasadach ogólnych wynikających z u.p.d.o.f. Nabycie lub sprzedaż określonej waluty na podstawie opcji należy zatem oceniać w szczególności z punktu widzenia art. 24c ust. 2 pkt 3 oraz ust. 3 pkt 3 u.p.d.o.f. jako tzw. wpływ lub wypływ środków pieniężnych w walucie obcej, który będzie generował różnice kursowe. Z inną sytuacją mamy do czynienia, gdy rozliczenia między stronami umowy na opcje następują przez zapłatę różnicy między rynkową wartością danej waluty w danym dniu a wartością waluty wynikającą z opcji. Nie należy ich bowiem kwalifikować jako przywołanego wyżej wpływu bądź wypływu środków pieniężnych w walucie obcej, generujących różnice kursowe. Powstałe w ten sposób przychody i koszty trzeba w takim przypadku oceniać z punktu widzenia art. 14 i 22 u.p.d.o.f.

W przypadku kupna opcji call i jej realizacji do kosztu uzyskania przychodu należy zaliczyć wartość waluty według kursu wykonania opcji oraz premię opcyjną. Jako przychód podatkowy należy rozpoznać wartość waluty według kursu rynkowego z dnia realizacji opcji. W przypadku rezygnacji z realizacji opcji, należy rozpoznać jedynie koszt uzyskania przychodu w wysokości premii opcyjnej.

W przypadku kupna opcji put i jej realizacji do kosztu uzyskania przychodu należy zaliczyć wartość waluty według kursu rynkowego z dnia realizacji opcji oraz premię opcyjną. Jako przychód podatkowy trzeba rozpoznać wartość waluty według kursu wykonania opcji. W przypadku rezygnacji z realizacji opcji, należy rozpoznać jedynie koszt uzyskania przychodu w wysokości premii opcyjnej.

W przypadku wystawienia opcji call i jej realizacji do kosztu uzyskania przychodu należy zaliczyć wartość waluty według kursu rynkowego z dnia realizacji opcji. Jako przychód podatkowy trzeba rozpoznać wartość waluty według kursu wykonania opcji oraz premię opcyjną. W przypadku rezygnacji z realizacji opcji, należy rozpoznać jedynie przychód w wysokości premii opcyjnej.

W przypadku wystawienia opcji put i jej realizacji do kosztu uzyskania przychodu należy zaliczyć wartość waluty według kursu wykonania opcji. Jako przychód podatkowy trzeba rozpoznać wartość waluty według kursu rynkowego z dnia realizacji opcji oraz premię opcyjną. W przypadku rezygnacji z realizacji opcji, należy rozpoznać jedynie przychód w wysokości premii opcyjnej.

Dodatkowo warto zauważyć, że koszt z tytułu premii opcyjnej może być rozpoznany dopiero w momencie realizacji opcji lub zrezygnowania z jej realizacji.

3. Nierzeczywiste pochodne instrumenty finansowe na tle ustawy o podatku dochodowym od osób fizycznych

W przypadku transakcji nierzeczywistych jako przychód i koszt podatkowy rozpoznaje się jedynie ostateczny wynik transakcji wraz z kwotami quasi-odsetek, zaś sama kwota przepływów kapitałowych pozostaje bez wpływu na wynik podatkowy. Ujmowany jest ostateczny wynik na danym kontrakcie w momencie jego zamknięcia. Przychodem będą zatem otrzymane „odsetki”, a kosztem uzyskania przychodu będą „odsetki” zapłacone wraz z kosztami premii opcyjnej oraz prowizji pobranych od otwarcia i zamknięcia kontraktu. W przypadku transakcji nierzeczywistych realizacja prawa wynikającego z instrumentu pochodnego polega na dokonaniu przez strony rozliczenia wzajemnych zobowiązań i należności oraz nabyciu na dzień realizacji transakcji roszczenia o wypłatę środków pieniężnych w wysokości różnicy pomiędzy kursem terminowym i kursem bieżącym waluty. Na ten moment należy rozpoznać przychód podatkowy jako kwotę należną, niezależnie od okoliczności faktycznego otrzymania płatności, co może nastąpić w terminie późniejszym (np. z powodu odroczenia terminu płatności). Przychód podatkowy w odniesieniu do nierzeczywistych instrumentów pochodnych (tj. kontraktów *forward* oraz opcji walutowych bez faktycznej dostawy waluty) powstaje w dniu realizacji nierzeczywistej opcji walutowej/ nierzeczywistego kontraktu *forward* (art. 17 ust. 1 pkt 10 oraz ust. 1b u.p.d.o.f.).

3.1. Terminowe transakcje wymiany walutowej (*forward*) bez dostawy waluty

Podstawę do prezentowania tylko ostatecznego wyniku osiągniętego przez klienta na kontraktach terminowych nierzeczywistych daje art. 11 u.p.d.o.f., według którego za przychody uważa się otrzymane lub postawione do dyspozycji podatnika w roku kalendarzowym pieniądze i wartości pieniężne oraz wartość otrzymanych świadczeń w naturze i innych nieodpłatnych świadczeń. Stosownie do przepisu art.

11 ust. 3 i ust. 4 u.p.d.o.f. przychody w walutach obcych przelicza się na złote według kursów z dnia otrzymania lub postawienia do dyspozycji podatnika, ogłaszanych przez bank, z którego usług korzystał podatnik i mających zastosowanie przy kupnie walut. Jeżeli podatnik nie korzysta z usług banku, przychody przelicza się na złote według kursu średniego walut obcych z dnia uzyskania przychodów, ogłaszanego przez Narodowy Bank Polski, z zastrzeżeniem ust. 4. Jeżeli bank, z którego usług korzysta podatnik, stosuje różne kursy walut obcych i nie jest możliwe dostosowanie kursu, o którym mowa w ust. 3 zd. 1, do przeliczenia na złote przychodu uzyskanego przez podatnika stosuje się kurs średni walut obcych z dnia uzyskania przychodu, ogłaszany przez Narodowy Bank Polski.

Mając na uwadze art. 22 u.p.d.o.f., kosztem uzyskania przychodów mogą być jedynie poniesione przez podatnika wydatki, czyli w konsekwencji faktycznie wydatkowane przez klienta kwoty związane z utrzymaniem pochodnych instrumentów finansowych. Koszty poniesione w walutach obcych przelicza się na złote według kursów średnich, ogłaszanych przez Narodowy Bank Polski z dnia poniesienia kosztu. Jeżeli koszty wyrażone są w walutach obcych, a między dniem ich zarachowania i dniem zapłaty występują różne kursy walut, koszty te odpowiednio podwyższa się lub obniża o różnice wynikające z zastosowania kursu sprzedaży walut z dnia zapłaty, ustalonego przez bank, z którego usług korzystał ponoszący koszt, oraz z zastosowania kursu średniego ogłaszanego przez Narodowy Bank Polski z dnia zarachowania kosztów.

W odpowiedzi z dnia 15 maja 2006 r. Pierwszego Wielkopolskiego Urzędu Skarbowego w Poznaniu na pytanie podatnika dotyczące określania wielkości przychodu i kosztu dla transakcji na pochodnych instrumentach finansowych (sygn. ZD/406-14/PIT/06) organ podatkowy przyjął stanowisko, że w zakresie uzyskiwania dochodów/strat na pochodnych instrumentach finansowych nie dochodzi do powstania podatkowych różnic kursowych. Zdanie takie organ podatkowy wywodzi stąd, iż zarówno przychody, jak i koszty podatkowe w przedmiotowej sprawie – nawet jeśli zostały wyrażone w walucie obcej – powstają w tym samym dniu. Dniem tym będzie: data realizacji praw wynikających z kontraktu, data rezygnacji z realizacji praw albo data odpłatnego zbycia kontraktu. Wszelkie wartości odnoszące się do pochodnych instrumentów finansowych winny być zatem przeliczane na walutę polską według tego samego kursu waluty.

Ponadto art. 17 ust. 1b. u.p.d.o.f. stanowi, iż przychód z odpłatnego zbycia pochodnych instrumentów finansowych oraz z realizacji praw z nich wynikających powstaje w momencie realizacji praw wynikających z tych instrumentów, czyli z momentem zamknięcia transakcji.

W przypadku transakcji nierzeczywistych sposób ujmowania przychodów i kosztów uzyskania przychodu będzie analogiczny do metody pierwszej opisaną dla *forward* rzeczywistych. W związku z powyższym do kosztów uzyskania przychodu należy zaliczyć stratę z realizacji kontraktu (w przypadku zakupu waluty obcej, jeżeli kurs terminowy będzie wyższy od kursu rynkowego w dniu realizacji transakcji, natomiast w przypadku sprzedaży waluty obcej, jeżeli kurs terminowy będzie

niższy od kursu rynkowego w dniu realizacji transakcji) wraz z kosztami prowizji pobranymi od otwarcia i zamknięcia kontraktu. Do przychodów należy wówczas zaliczyć zysk z realizacji kontraktu (w przypadku zakupu waluty obcej, jeżeli kurs terminowy będzie niższy od kursu rynkowego w dniu realizacji transakcji, natomiast w przypadku sprzedaży waluty obcej, jeżeli kurs terminowy będzie wyższy od kursu rynkowego w dniu realizacji transakcji).

Podsumowując, przy ustalaniu kosztów i przychodów z transakcji nieruchomości na pochodnych instrumentach finansowych należy stosować metodę kasową uwzględniającą tylko ostateczny wynik takiej transakcji. Odzwierciedleniem tego podejścia jest ujmowanie samego wyniku zamkniętych transakcji. Odmienne podejście powodowałoby zafałszowanie obrazu stanu majątkowego w odniesieniu do znacznych kwot pieniężnych, którymi w rzeczywistości kontrahent nigdy nie dysponował.

Ponadto z charakteru kontraktu terminowego wynika, iż jego strony nie muszą posiadać środków pieniężnych stanowiących równowartość wartości kontraktu, wystarczy wniesienie depozytu zabezpieczającego, stanowiącego zazwyczaj 5–15% wartości kontraktu. Strony kontraktu terminowego nie dokonują zatem faktycznego obrotu środkami pieniężnymi w wysokości wartości kontraktu.

Takie stanowisko znajduje potwierdzenie również w interpretacjach organów podatkowych, takich jak: interpretacja indywidualna Dyrektora Izby Skarbowej w Warszawie z dnia 8 sierpnia 2012 r. (sygn. IPPB3/423-148/09-7/12/S/AG), interpretacja indywidualna Dyrektora Izby Skarbowej w Katowicach z dnia 18 marca 2010 r. (sygn. IBPBII/2/415-1268/09/MW).

3.2. Transakcje zamiany stóp procentowych IRS (*Interest Rate Swap*)

Zarówno w przypadku IRS synchronicznego, jak i IRS niesynchronicznego, dla celów podatku dochodowego należy uwzględniać rozliczenia brutto. Do kosztów uzyskania przychodu kupującego IRS należy uwzględnić kwotę odsetek kalkulowanych na bazie stałej stopy procentowej oraz ewentualne koszty prowizji pobranych od transakcji. Przychód będzie natomiast stanowić kwota odsetek kalkulowana na bazie zmiennej stopy procentowej.

3.3. Transakcje FRA (*Forward Rate Agreement*)

Transakcje FRA rodzą analogiczne skutki podatkowe jak omówione powyżej transakcje *forward*. Dochodem ze zbycia pochodnych instrumentów finansowych jest różnica między sumą przychodów uzyskanych z tytułu odpłatnego zbycia pochodnych instrumentów finansowych oraz z realizacji praw z nich wynikających a kosztami uzyskania przychodów, określonymi na podstawie art. 23 ust. 1 pkt 38a u.p.d.o.f.

Jako przychód i koszt podatkowy należy rozpoznać kwoty odsetek brutto, natomiast z uwagi na to, że nie dochodzi do rzeczywistego przepływu kwoty nominalnej depozytu, nie ma ona wpływu na wynik podatkowy. W związku z powyższym

w przypadku kupna FRA do kosztów uzyskania przychodu należy zaliczyć odsetki naliczone według stopy określonej w umowie FRA oraz koszty prowizji, natomiast do przychodów – odsetki naliczone według stopy referencyjnej na dzień realizacji transakcji. W przypadku sprzedaży FRA kosztem uzyskania przychodu będą odsetki naliczone według stopy referencyjnej na dzień realizacji kontraktu oraz koszty prowizji, natomiast przychodem podatkowym będą odsetki naliczone według stopy określonej w umowie FRA.

3.4. Opcje na stopę procentową

W przypadku kupna opcji Cap do kosztu uzyskania przychodu należy zaliczyć premię opcyjną. Natomiast przychód powstanie tylko w przypadku realizacji opcji, czyli jeżeli referencyjna stopa procentowa dla danego okresu odsetkowego będzie wyższa od uzgodnionej stopy realizacji opcji. Wówczas przychodem będzie kwota rozliczenia różnicowego danego okresu odsetkowego.

W przypadku kupna opcji Floor jako koszt uzyskania przychodu należy rozpoznać premię opcyjną. Z kolei przychód powstanie jedynie w przypadku realizacji opcji, czyli jeżeli referencyjna stopa procentowa dla danego okresu odsetkowego będzie niższa od uzgodnionej stopy realizacji opcji. Wówczas przychodem będzie kwota rozliczenia różnicowego danego okresu odsetkowego. Dodatkowo koszt z tytułu premii opcyjnej może być rozpoznany dopiero w momencie realizacji opcji lub rezygnacji z jej realizacji.

Podsumowanie

Wykorzystywanie pochodnych instrumentów finansowych na coraz większą skalę oraz nienadążanie przepisów prawa regulujących obrót tymi instrumentami za szybkim rozwojem tego segmentu rynku finansowego i pojawiającymi się innowacjami rodzi ryzyko podatkowe zarówno dla klientów indywidualnych, jak i przedsiębiorstw, banków i instytucji finansowych.

Wątpliwości budzi m.in. kwestia, czy przy ustalaniu przychodów i kosztów uzyskania przychodów dla transakcji na poszczególnych pochodnych instrumentach finansowych należy uwzględniać wszystkie wydatki związane z nabyciem instrumentów oraz wszystkie wpływy z tytułu realizacji transakcji, czy jedynie ostateczny wynik transakcji. Przeprowadzona analiza zarówno przepisów prawa regulujących te kwestie, jak i stanowisk organów podatkowych, wyrażanych m.in. przez wydawane indywidualne interpretacje prawa podatkowego, potwierdziła, że w zależności od rodzaju transakcji podejścia są różne. W przypadku transakcji rzeczywistych mogą być stosowane dwie metody traktowania wymiany kwot bazowych dla potrzeb podatkowych: 1) ujmowanie jedynie ostatecznego wyniku transakcji z pominięciem kwot przepływów kapitałowych lub 2) ujmowanie wszystkich wydatków poniesionych

na nabycie instrumentów finansowych i wszystkich wpływów z tytułu realizacji transakcji, łącznie z kwotami bazowymi (kapitałowymi). W przypadku transakcji nierzeczywistych właściwe jest stosowanie metody pierwszej, w której ujmowany jest tylko ostateczny wynik transakcji, natomiast kwota przepływów kapitałowych pozostaje bez wpływu na wynik podatkowy. Stosowanie innego podejścia prowadziło do zniekształcenia obrazu stanu majątkowego w odniesieniu do znacznych kwot pieniężnych, którymi w rzeczywistości podatnik nigdy nie dysponował.

Warto jednak zauważyć, że praktyka funkcjonująca na rynku nie jest jednorodna, a stanowiska organów podatkowych prezentowane w indywidualnych interpretacjach prawa podatkowego niejednokrotnie zawierają sprzeczne ze sobą stanowiska, co rodzi dodatkowe ryzyko i koszty dla podatników.

Bibliografia

- Dmowski A., *Opodatkowanie pochodnych instrumentów finansowych podatkiem dochodowym od osób prawnych. Aspekty prawne, podatkowe i bilansowe*, Wolters Kluwer, Warszawa 2014.
- Malinowski D., *Opodatkowanie niektórych kapitałów pieniężnych – problemy praktyczne*, „Przegląd Podatkowy” 2013, nr 5.
- Nieborak T., *Pochodne instrumenty finansowe. Aspekty prawnopodatkowe*, Difin, Warszawa 2004.
- Paczuski A., *Opodatkowanie dochodów kapitałowych osób prawnych*, C.H. Beck, Warszawa 2001.
- Ustawa z dnia 26 lipca 1991 r. o podatku dochodowym od osób fizycznych (Dz. U. z 1991 r., nr 80, poz. 350).
- Ustawa z dnia 15 lutego 1992 r. o podatku dochodowym od osób prawnych (Dz. U. z 1992 r., nr 21, poz. 86).
- Zieliński R., *Pojęcie dochodu podatkowego*, „Państwo i Prawo” 2009, z. 10.

The Selected Aspects of Financial Derivatives Taxation in Personal Income Tax in Poland

Financial derivatives are used both for hedging and speculative purposes. Indisputable is the fact that the importance of financial derivatives is systematically increasing and the legal regulations are not always keeping up with the rapid development of this segment of the financial market. This situation results in appearance of uncertainty and risk in terms of proper taxation of income from financial derivatives. The purpose of the paper is to identify the possible solutions of taxation delivery and non-delivery derivatives in terms of personal income tax in Poland.

Wybrane aspekty opodatkowania transakcji na pochodnych instrumentach finansowych podatkiem dochodowym od osób fizycznych w Polsce

Regulacje prawne nie zawsze nadążają za szybko rozwijającym się rynkiem, tak jest np. w przypadku rynku pochodnych instrumentów finansowych. Wątpliwości budzi m.in. kwestia ustalania przychodów i kosztów uzyskania przychodów z pochodnych instrumentów finansowych. Czy przy ustalaniu przychodów i kosztów uzyskania przychodów dla transakcji na poszczególnych pochodnych instrumentach finansowych należy uwzględnić wszystkie wydatki związane z nabyciem instrumentów oraz wszystkie wpływy z tytułu realizacji transakcji, czy jedynie ostateczny wynik transakcji? Celem pracy jest identyfikacja możliwych rozwiązań w zakresie opodatkowania rzeczywistych i nierzeczywistych pochodnych instrumentów finansowych na gruncie podatku dochodowego od osób fizycznych.